

Népszava, 2009. 01. 31.

Akiket az Isten se szeret

Tar Sándor emlékezete

BOCSKEI BALÁZS

Nem tudom, van-e szomorúbb ajándék, mint Tar Sándornak a Magvető Kiadó gondozásában megjelent válogatáskötete (Te következel). Király Levente ízlését dicséri az összeállítás, noha szubjektív ítélet ez, emberi munka. Embert, hiszen Tar könyörtelen prózájából válogatni tulajdonképpen viviszekció, de emberi tett is, hiszen azt kell keresni, ami Tar reménytelen „hőseinek” eszébe se jutna, magát az Embert, saját magunkat. Idezőjelbe kell tennünk a hős kifejezést, hiszen Tarnál nem működik a „hős mint olyan” toposza. Szereplői nem akarnak nyerni, nem akarnak hinni, ők már nem álmodnak, nem vállalnak ilyen irracionális utazásokat, tisztában vannak, hogy tervezett irracionalitásban élnek. „Ha a munka terméke nem a munkásé, ha idegen hatalom vele szemben, ez csakis azáltal lehetséges, hogy a munkáson kívül egy másik emberé. Ha tevékenysége az ő számára kín, akkor másvalaki számára kell élvezetnek és másvalaki életörömeinek kell lennie. Nem az istenek, nem a természet, csak maga az ember lehet ez az idegen hatalom az ember felett.” Ezen sorokat nem Tar Sándor írja, Karl Marx és a Gazdaság-filozófiai kéziratok 1844-ből. Mindkét szerző szikár mon-

datvezetéssel, szociografiai pontossággal ír arról a savanyú levegőről, ahol Bozsoné, Hiller apu, Pekár Ervin „a szabadság illúziójaként élt meg tokéletes nyomorát”

Ha majd Tarrol egyszer monográfia jön ki, keresve se lehet jobb motívot találni, mint ahogy ő fogalmazott az Élet és Irodalomban megjelent nevezetes vallomásában: „Égy gondoltam, ha írónak lenni ilyen, akkor nem akarok író lenni.” „Hajdu” élete végéig megmaradt a Debreceni Orvosi Műszergyár melosának, akitől nem kértek elnézést, akibe könnyebb volt a hasonlóan érzékeny tollú Eörsi Istvánnak beleérteni, mint érzékenyen, kezét nyújtva megbocsátani, ahogy tette azt Kenedi János. Tar és Kenedi példamutatóan járt el a múltfeldolgozásban. Közös múltjuk megmaradt az ő gyökerek, a nyilvánosság annyit tudott csak róla, ami rá tartozott. Egy velejéig igazságtalan, a bűnre kényszerítésben zavarba ejtően kíméletlen, az egyes emberi sorsokat illetően tokeletes közönnyel viselő Kádár-rendszer és arnyéka volt az, amely a Holmi-szerkesztéstől a Frankfurter Könyvvásáron át az újabb kötetig Tar megélt szabadságát értéktelenné és olcsóvá tette. Mire jött a szabadság, már nem tudott vele mit kezdeni. Tarnak nem volt kulső a szabadsághoz, féléletnyi távolságra volt saját magá-

tól. „Azian inni kezdtem, ami azelőtt nem volt szokásom, és ami sajnos tart ma is.” Nem volt már leszorított életének egyetlen olyan pillanata sem, mely a megváltódás reményét hordozhatta volna. Tar nem volt túlélő, nem elhette túl azt a szegényt és elkeseredettséget, melyet sorsalañsága kímért rá. Akár a Tar által is jegyzett A fény ósvényei című filmben a pokol márpedig a földön és bennünk van. De míg a filmben a kor és az adott körülmények áldozatai – a modell és az ötvös – találkoznak, egymásra lelnek, addig Tar a beerkezett író magányosságával rendezte be debreceni panelját.

Tar Sándort a munkások érzéseikkel segítettek, értelmükkel ellenőrizték. Prózákat (prozaikat) olvasva Tar leültet bennünket velük szemtől szembe. Soha jobbkor, mint a rendszerváltás huszéves ünneplésének évében. Mi is történt voltakeppen akkor? Az Éz is elmúlt című novella mesélője követhető látásmódot ad erről könyvtárral hivatkozás nélkül is: „Kiderült, hogy Tárnás cukorbeteg, meg teljes kimerültség, alulpláltság. Ebből egy is elég, mondtuk neki, mi ez a nagy mohóság? Csak mosolygott, mint egy hulyegyerek. Tele nyugtatóval. Neki már jó volt. Mondtam is neki, te, foglaljad itt ezt a négy ágynak, jóvünk mindjárt mi is. Bizony istenemre megyletem. Csak fekszik az ágynak, alszik, és mosolyog. Mi meg szedtük szét a gyárat megint. De most már darabokra, mert osztódással szaporodott. Most kezdtek sejteni, hogy mit is jelent a privatizáció. Azt, hogy nincs semmink.” Ebben a novellában ott rohad az egész Kádár-rendszer, majd a rendszerváltás. Ilyen volt alulnezetből. A felülnezet ezek után nem különösebben érdekes.

Tar Sándor prózaja alig teszi láthatóvá a reményt. Hogyan lehetne remény azoknak, akiknek nincs életük sem? Tar szereplői csak vegetálnak, nem esznek, hanem isznak, és egyszerűen vannak, belenőnek lerongyolódott házaikba, viszonyaikba, aztán elpusztulnak. Egy sajátos szubaltern zárvány Tar világa, hol a lények mindvégig a zavarosban halásznak. Életüket szakaszokra a „létszám fölötti lettem” mondata osztja. Tar novellát olvasva hol van az a (Jélek)harang, ami Krasznahorkainál is csodaszamba menően, de hallatszik még? Az emberi szükséglet és a metafizikus elvagyodás között csak egy hajszálnyi a rés. De míg a Sátántangóban Thomas szükkeni igyekszik a rést, addig Tar szereplői kategorikusan mondanak nemet a próbálkozásokra. Mire lepnének, addigra mindennek vege. Ahogy Angyalosi Gergely fogalmaz: „Tárnál igen gyakran fordul elő a hubrisz, vagyis a tragikus (utóbb inkább tragikomikus) vésés. Valaki henyén vagy figyelmenlőnt intézi onnőn sorsát életének egy meghatározott pontján, nem tud méltóképpen kezelni egy kapcsolatot, enged a vér vagy az osztonok csábításának – és maris olyan helyzetbe lavírozta magát, amelyből nincs kiút.”

Január 30-án volt négy éve, hogy „valakinek meg kellett halnia” ahhoz, hogy szembesüljünk azzal, hogy tomegek vannak úton, akik megis a váróteremben toporognak rendszerről rendszerre, hogy a csatákat máshol vívják, nem az értelmiségi közbeszédben, hogy szomszédunkban nemcsak a villanyt kapcsolták ki, hanem a teret és az időt is, hogy a tragédiák sorozata nem a nagy történelem „privilegijuma”, hanem általános emberi léthelyzet.